

บริษการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการช่วยเหลือเกษตรกรไทย ซึ่งได้นำไปสู่การลดปัญหาความยากจนในหลายพื้นที่ ประกอบกับ ธกส. ยังมีสาขากระจายอยู่ทั่วประเทศ มีพนักงานที่เข้าถึงเกษตรกรในแหล่งต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น จึงนับเป็นโอกาสอันดียิ่งที่ **วารสารเศรษฐกิจและสังคม** ได้รับเกียรติจาก **คุณเอ็นนู ซื่อสุวรรณ** รองผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ริเริ่มโครงการต่างๆ เพื่อมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทยอย่างยั่งยืนไว้มากมาย ท่านได้กรุณาถ่ายทอดประสบการณ์และให้ความคิดเห็นในเรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทยไว้ได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

“เศรษฐกิจพอเพียง”

หนทางสู่การแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

นายเอ็นนู ซื่อสุวรรณ
รองผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

“
เราควรเลิกพูดว่า
“ทำอะไรจึงจะรวย”
แต่ควรพูดว่า
“ทำอะไรจึงจะหายจน”
มากกว่า
”

การพัฒนา 3 ขั้น ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

คุณเอ็นนูได้ให้แนวคิดในการแก้ไขปัญหาความยากจนไว้อย่างชัดเจนว่า จะต้องยึดเอาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก โดยจะต้องนำมาปฏิบัติให้ได้อย่างเป็นรูปธรรม “ในการแก้ปัญหาความยากจน จะต้องรณรงค์ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะคนบางครั้งก็ไม่รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย ผมคิดว่า เราควรเลิกพูดว่า “ทำอะไรจึงจะรวย” แต่ควรพูดว่า “ทำอะไรจึงจะหายจน” มากกว่า เพราะหากคิดแต่จะรวย ทำให้คนยิ่งเพื่อฝันโดยไม่ได้ทบทวนตนเองด้วย ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมมาก”

คุณเอ็นนูได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม โดยแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นคือ **ขั้นที่ 1** เกษตรกรจะต้องรู้จักช่วยตัวเอง พึ่งพาตนเองให้ได้เสียก่อน จากนั้นจึงไปสู่**ขั้นที่ 2** คือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างเครือข่ายภายในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่**ขั้นที่ 3** คือ การขยายออกไปถึงคนภายนอกชุมชน ในรูปแบบของกระบวนการทางธุรกิจ โดยในแต่ละขั้น คุณเอ็นนูได้ยกตัวอย่างแนวทางการดำเนินการจากประสบการณ์จริงให้เห็นอย่างชัดเจน

ขั้นที่ 1 ต้องพึ่งตนเองได้ก่อน

คุณเอ็นนูได้ให้แนวคิดในขั้นตอนที่ 1 นี้ว่า “จะต้องทำให้เกษตรกรเข้าใจปัญหา และรู้จักลดค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนลงได้ด้วยตัวเอง ทั้งต้นทุนการผลิตและค่าใช้จ่ายในครอบครัว และหากมีโอกาสจึงจะหารายได้เพิ่มโดยการทำอาชีพเสริมต่างๆ และที่สำคัญคือ ต้อง ลด ละ เลิก อบายมุข เพราะหากไม่ลด ละ เลิก หามาได้เท่าไรก็หมด”

เนื่องจากในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2544 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2547 เป็นช่วงที่รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี ทำให้คุณเอ็นนูซึ่งพยายามรณรงค์ในเรื่องการแก้ไขปัญหาคูหาความยากจนให้กับเกษตรกรมานาน สบโอกาสเหมาะในการดำเนินโครงการเพื่อฟื้นฟูอาชีพและช่วยแก้ปัญหาหนี้สินให้แก่เกษตรกรโดยได้มุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบชำระหนี้ และอาศัยช่วงที่พนักงาน ธกส. ไม่ต้องไปทวงหนี้ ทำให้มีเวลามากขึ้น สามารถเข้ามาทำงานด้านการฟื้นฟูนี้ได้เต็มที่ ดังนั้น ธกส. จึงได้เสนอมาตรการต่อรัฐบาล ในการขอเข้าไปดำเนินการอบรมฟื้นฟูเกษตรกรที่ได้รับการพักหนี้ ซึ่งมีหนี้ค้างและมีปัญหาหนัก โดยขอรับงบประมาณปีละ

100 ล้านบาท ดำเนินการเป็นเวลา 3 ปี ซึ่งงบประมาณทั้งสิ้นจำนวน 300 ล้านบาท

หมู่บ้านหินแห่ จากแหล่งอบายมุข เป็นหมู่บ้านสีขาว

ธกส. ได้เริ่มดำเนินการโครงการนี้ในเดือนพฤษภาคม 2544 โดยได้คัดเลือกหมู่บ้านที่ยากจนมีปัญหาด้านต่างๆ มาก เช่น ปัญหาคูหาหนี้ ยาเสพติด ขาดส่งหนี้ ไม่มีเงินฝาก เป็นต้น เพื่อให้เป็นกรณีตัวอย่าง และหากประสบผลสำเร็จ จะได้สามารถมั่นใจได้ว่า แนวทางที่ดำเนินการนี้ได้ผลจริง โดยได้ไปทดลองดำเนินการที่หมู่บ้านหินแห่ อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี เริ่มจากการนำแนวคิดเรื่องการลดต้นทุนเข้าไปคุยกับชาวบ้าน โดยถามว่า ต้นทุนที่สำคัญ ในการทำนาทำไร่ของชาวบ้านมีอะไรบ้าง ปรากฏว่าเป็นค่าใช้จ่ายในด้านปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก และเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่างกับผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรเห็นว่า ตนเองกำลังตกอยู่ในปัญหา และเริ่มเกิดความรู้สึกที่จะแก้ปัญหาขึ้นด้วยตัวเอง จากนั้น จึงแนะนำทางแก้ปัญหาด้วยการลดต้นทุนค่าใช้จ่าย เช่น การทำปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยจุลินทรีย์ ขึ้นมาใช้เองจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว และแสดงให้เห็นว่าจะลดค่าใช้จ่ายลงไปได้เท่าไร โดยได้จัด

เป็นหลักสูตรอบรม และนำชาวบ้านที่เคยทำและประสบความสำเร็จมาแล้วมาสอนพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน

คุณเอ็นนูได้กล่าวถึงผลแห่งความตั้งใจจริงในการช่วยฟื้นฟูเกษตรกรให้สามารถพึ่งตนเองได้ในหมู่บ้านแห่งแรกนี้อย่างภาคภูมิใจว่า “ในปัจจุบัน บ้านหินแห่ซึ่งเป็นบ้านแรกที่เริ่มโครงการ ได้ผลดีมาก ปัญหายาเสพติด การพนันต่างๆ หายไปหมด ขณะนี้ทางตำรวจกำลังจะมอบโล่ให้หมู่บ้านสีขาวให้กับทางหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนต่างหันมาทำงานนอกจากนี้ ขณะนี้ทั้งหมู่บ้านไม่ใช้น้ำเค็มและยาฆ่าแมลงเลย หันมาทำปุ๋ยใช้เองและใช้สมุนไพรไล่แมลงแทน”

ภาคีที่ช่วยสนับสนุนไปสู่ความสำเร็จ

ในการอบรมเพื่อฟื้นฟูเกษตรกรนั้น ธกส. ได้ขอความร่วมมือกับชุมชนอโคก ซึ่งมีความเข้มแข็ง และมีเรื่องศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วย ลด ละ เลิก อบายมุข ชุมชนอโคกได้ช่วยในเรื่องสถานที่อบรม และจัดหลักสูตรพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่เรียกว่า “หลักสูตรอบรมสังฆธรรมชีวิต” เป็นหลักสูตรที่ต้องกินนอนอยู่ที่สถานที่อบรมเป็นเวลา 5 วัน 4 คืน โดยมีการสอนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำปุ๋ยใช้เอง การทำการเกษตรโดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง เป็นต้น และมีการอบรมจริยธรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง เดินทางสายกลาง ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และลด ละ เลิก อบายมุข ซึ่งพนักงาน ธกส. จะเข้าร่วมอบรมด้วย เพื่อให้ตัวพนักงานเองมีความเข้าใจ ซึ่งในการนี้ทำให้เกิดประโยชน์ 2 ต่อ คือ นอกจากจะทำให้พนักงานเข้าใจและสามารถสื่อสารกับเกษตรกรได้ต่อไปแล้ว พนักงาน ธกส. เอง ก็สามารถ ลด ละ เลิก อบายมุข ไปพร้อมกับชาวบ้านได้ด้วย

นับจากหมู่บ้านหินแห่ ธกส. ได้ดำเนินโครงการดังกล่าวในหมู่บ้านอื่นๆ

ต่อเนื่องกันมาโดยตลอด จนถึงปัจจุบัน มีผู้เข้ารับการอบรมแล้วกว่า 30,000 คน และความต้องการให้มีการจัดการอบรมดังกล่าวยังได้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งชุมชนขอโศกแห่งเดียวไม่สามารถรับได้ไหว ดังนั้น ธกส. จึงได้ติดต่อกับ **มูลนิธิแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง** เพื่อขอให้มาช่วยเสริมในด้านการจัดอบรมในเขตพื้นที่ภาคกลางและกำลังริเริ่มให้พนักงานของ ธกส. ที่ได้เข้ารับการอบรมหลักสูตร 5 วัตรชีวิต คิดพัฒนาหลักสูตรของตนเองขึ้นมาด้วย โดยกำลังทดลองดำเนินการพัฒนาหลักสูตรอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา และกำลังจะขยายไปทางภาคใต้ต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ ธกส. ได้ร่วมมือกับ **มูลนิธิหมู่บ้าน การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยและสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)** ร่วมกันก่อตั้ง “**สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน**” ทำหน้าที่ช่วยสนับสนุนการอบรมดังกล่าวของ ธกส. อีกด้วย

ขั้นที่ 2 สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ขึ้นภายในชุมชน

คุณเอ็นนูได้ให้แนวคิดในขั้นที่ 2 นี้ว่า “**การสร้างเครือข่ายความร่วมมือขึ้นภายในชุมชนเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งจากประสบการณ์ที่ ธกส. ได้ริเริ่ม “โครงการแผนแม่บทชุมชน” ขึ้นในปี 2543 พบว่า การทำแผนแม่บทชุมชนนั้น หากทำในระดับหมู่บ้าน บางอย่างจะขาด บางอย่างจะเกิน ไม่พอดี หากทำในระดับตำบลแล้ว จะช่วยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดพลังและความเข้มแข็งได้**”

ธกส. ได้เริ่มดำเนินโครงการแผนแม่บทชุมชนนี้เป็นแห่งแรกที่ **ตำบลเขาคคราม จังหวัดกระบี่** ซึ่งเป็นตำบลที่ลูกค้า ธกส. มีปัญหามาก โดยในการเข้าไปรณรงค์ให้เกษตรกรจัดทำแผนแม่บทชุมชนครั้งนี้ มีเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เข้าร่วมประชุมด้วยตั้งแต่เริ่มแรก ทำให้ในขณะนี้ อบต.

กลายเป็นกำลังสำคัญของแผนแม่บทชุมชน และส่งผลให้ อบต. กับชุมชนมีความเข้าใจกันมากขึ้นอีกด้วย

โครงการพัฒนาในอดีตเป็นตัวช่วยสำคัญ

ธกส. เริ่มต้นจากการให้พนักงานไปพูดกับชาวบ้านในแต่ละตำบล ซึ่งในช่วงแรก ชาวบ้านแม้จะฟัง แต่ก็ไม่ใช่ความร่วมมือ จนกระทั่ง ธกส. ได้เปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่ โดยก่อนหน้านี้ ธกส. ได้มีโครงการ “**เกษตรกรคนเก่ง**” ซึ่งเป็นการคัดเลือกลูกค้าที่ประสบความสำเร็จในการทำกิน มีความน่าเชื่อถือ และทำการยกย่องเชิดชูให้เป็นที่รู้จัก จากนั้น ธกส. จึงทำโครงการ “**เพื่อนช่วยเพื่อน**” โดยจัดหลักสูตรอบรมให้แก่เกษตรกรและเชิญเกษตรกรคนเก่งเหล่านี้มาเป็นวิทยากร ต่อมา ธกส. ได้ตั้ง “**เครือข่ายพันธมิตรลูกค้า ธกส.**” ขึ้นจากเกษตรกรเหล่านี้เพื่อเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่าง ธกส. กับเกษตรกร ซึ่ง ธกส. ก็ได้คัดเลือกเกษตรกรที่ได้รับการยอมรับนับถือจากเครือข่ายนี้ มาช่วยพูดถึงโครงการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในหลายหมู่บ้าน แต่ก็ยังคงไม่สำเร็จ จนในที่สุด เครือข่ายได้ชักชวนญาติพี่น้องของตนเองในตำบลเขาคครามมาร่วมก่อน จึงทำให้การรณรงค์ในครั้งแรกเกิดขึ้นได้สำเร็จ และเริ่มมีการนัดประชุมเดือนละครั้ง

ความพยายามที่นำไปสู่ความสำเร็จ

ในการจัดประชุมครั้งแรก มีเกษตรกรมาเข้าร่วมประชุม 100 คน จาก 6 หมู่บ้าน โดย ธกส. ชี้แจงว่า จะช่วยให้เกษตรกรหายจน ไม่ได้ทำให้รวย และเกษตรกรจะต้องช่วยกันลงมือทำงานเพื่อตำบล ในการประชุมครั้งที่สอง

เหลือผู้เข้าประชุมเพียง 50 คน เพราะคนส่วนหนึ่งผิดหวังที่ ธกส. ไม่ได้ช่วยเรื่องเงิน ในครั้งนี้ ธกส. อธิบายว่า ในการจะแก้ความจนได้ จะต้องรู้จักตัวเองให้ดีกว่าก่อน ต้องมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครอบครัวของแต่ละหมู่บ้าน และอธิบายวิธีทำการวิเคราะห์ SWOT Analysis ในภาษาแบบที่ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ และให้ชาวบ้านไปเก็บข้อมูลมา ปรากฏว่ามีคนอาสาไปเก็บข้อมูลเหลือเพียง 20 คน

เดือนถัดมา หลังจากนำข้อมูลรายรับรายจ่ายของแต่ละหมู่บ้านมาแสดงแล้ว ปรากฏว่า ทุกหมู่บ้านก็มีอะไรเหมือนกันหมด ชาวบ้านจึงสรุปว่า ข้อมูลที่ตนเองเก็บมานั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง เพราะทุกหมู่บ้านต่างก็ยากจนไม่น่าจะมีกำไรได้ ดังนั้น ทุกคนจึงอาสาที่จะไปเก็บข้อมูลมาใหม่ ทั้งๆ ที่การเก็บข้อมูลนั้นยากลำบาก มีอุปสรรคมากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า **เมื่อชาวบ้านมีความเข้าใจปัญหาได้ด้วยตัวเองแล้ว จะทำให้มีความตั้งใจจริงที่จะพยายามแก้ปัญหา ซึ่งถือว่าโครงการเริ่มประสบความสำเร็จแล้ว** เดือนต่อมาเมื่อนำข้อมูลที่เก็บใหม่มาดูปรากฏว่า ชาวบ้านทุกหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านเห็นด้วยว่าเป็นตัวเลขจริง

หลังจากนั้น ชาวบ้านจึงเริ่มวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย โดยแยกออกเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นจริงๆ ค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นรองลงมา และค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งผลปรากฏว่า ชาวบ้านใช้จ่ายไปในเรื่องที่ไม่จำเป็น เช่น เหล้า บุหรี่ น้ำอัดลม มากกว่าเรื่องจำเป็น ชาวบ้านจึงคิดต่อไปว่า ควรจะลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง และของบางอย่างที่จำเป็น ก็สามารถผลิตขึ้นมาขายกินกันเองได้ จากนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันคิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น โรงงานผลิตน้ำปลา โรงงานผลิตน้ำตาล เป็นต้น ซึ่งผลผลิตที่ได้ก็นำมาขายกันเอง โดยแบ่งกันไปทำตามความถนัดของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งทุกหมู่บ้านต้องช่วยกันลงทุน โดยการออมทรัพย์กันเอง และตั้งเป็นธนาคารตำบล รวมทั้งต้องพร้อมใจกันช่วยซื้อผลผลิตของตำบลด้วย ซึ่งการริเริ่มทำกิจกรรมแต่ละอย่างนั้น จะมีการไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ เพื่อนำข้อดีของแต่ละที่มาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของชุมชน โดยกระบวนการทั้งหมดนี้ ธกส. ไม่เข้าไปชี้นำหรือช่วยเหลือในด้านเงินทุนเลย เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากชาวบ้านเองทั้งสิ้น

สำหรับภาคีที่เข้ามาร่วมมือในการดำเนินโครงการนี้ ธกส. ได้ร่วมมือกับมูลนิธิหมู่บ้านในการแนะนำให้ชาวบ้านทำแผนแม่บทของชุมชน โดยมีมหาวิทยาลัยรามคำแหงเข้ามาสังเกตการณ์ และต่อมาได้สนใจเริ่มลงมือดำเนินการด้วยกันกับ ธกส. และได้ความรู้และประสบการณ์กลับไปมากมาย

ขั้นที่ 3 ขยายขอบเขตเพื่อพัฒนาไปสู่ระบบธุรกิจ

คุณเอ็นนูกล่าวถึงการพัฒนาไปสู่ระบบธุรกิจในขั้นที่ 3 นี้ว่า “ในอนาคตหากชาวบ้านต้องการขยายตลาดออกไปขายนอกพื้นที่ของตนเอง คงต้องมีการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากต้องมีปัจจัยอื่นๆ

“
จะต้องให้ชาวบ้านเข้มแข็งขึ้น
มาด้วยตัวเองก่อนแล้ว ธกส.
จึงจะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ

”
เข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วย เช่น เรื่องของมาตรฐาน การตรวจสอบคุณภาพ เพื่อให้คนทั่วไปมั่นใจได้ว่า ผลิตภัณฑ์นั้นได้มาตรฐาน ใช้แล้วไม่เป็นอันตราย ซึ่งหากชาวบ้านจะขยายไปในระดับนั้นแล้ว ธกส. คงจะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือในด้านเงินทุน เนื่องจากชาวบ้านจะต้องใช้เงินทุนเพิ่มขึ้นมาก และ ธกส. เองก็มั่นใจที่จะปล่อยกู้มากขึ้นด้วย กล่าวคือ จะต้องให้ชาวบ้านเข้มแข็งขึ้นมาด้วยตัวเองก่อนแล้ว ธกส. จึงจะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ ไม่ใช่เอาเงินเข้าไปช่วยตั้งแต่เริ่มต้นดังเช่นระบบราชการที่เคยเป็นมา ซึ่งรังแต่จะทำให้ชาวบ้านอ่อนแอลง รอแต่จะรับเงินอย่างเดียว”

ในการพัฒนาขั้นที่ 3 นี้ ยังคงอยู่ในขั้นเริ่มต้น โดยในปีนี้ ธกส. มีโครงการจะร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งข้อมูลนำเทคโนโลยีสู่ชุมชน เพื่อพัฒนาสินค้าของลูกค้า ธกส. ให้ได้มาตรฐาน สำหรับขยายออกไปขายภายนอกชุมชน ให้เป็นระบบธุรกิจมากขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคที่ต้องเผชิญ

ในการดำเนินการที่ผ่านมา คุณเอ็นนูกล่าวว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญก็คือ การทำให้ชาวบ้านและพนักงาน ธกส. เอง มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการแก้ปัญหาและการทำงาน ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลามาก แต่ก็ทำให้ได้สิ่งที่มีคุณภาพดี “การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลา แต่ผมเชื่อมั่นว่า หากเริ่มทำไปได้ครึ่งทางแล้ว ครึ่งหลังที่เหลือก็จะทำได้เร็วขึ้น

เหมือนกับเครื่องบินที่จะต้องวิ่งและไต่ระดับนานเพื่อสะสมกำลัง พอหลังจากที่ขึ้นไปถึงระดับหนึ่งแล้วก็จะไปได้อย่างเร็วและมั่นคง ดังนั้น การพัฒนาจึงต้องอาศัยความใจเย็นและอดทน ซึ่งจะต้องมาจากความเข้าใจ และมีใจรักอย่างแท้จริง แนวคิดของผมคือ อยากสร้างกลุ่มที่เรียนรู้แล้ว ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ถ่ายทอดกันเองต่อไปได้อย่างทั่วถึง และการใช้สื่อต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลมากในเมืองไทย เข้ามาช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องนี้ น่าจะช่วยได้มากในระดับหนึ่ง”

บทสรุป

การแก้ปัญหาความยากจนให้ได้ อย่างยั่งยืนนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือ การดำเนินชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งต้องมุ่งให้คนสามารถยืนหยัดอยู่บนขาของตนเองให้ได้เสียก่อน จากนั้นจึงมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนของตนเอง เพื่อให้สามารถทำเรื่องต่างๆ ได้อย่างครบวงจร และต่อเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างจริงจังแล้ว จึงจะสามารถขยายวงออกไปภายนอกชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน โดยในการเข้าไปแก้ปัญหาความยากจนให้กับชาวบ้านนั้น จะต้องยึดหลักในการเปิดโอกาสและสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นหัวใจของการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้แนวทางนี้อาจจะต้องใช้เวลา ใช้ความอดทนในการสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตามอยู่มาก แต่คุณเอ็นนูได้ยืนยันอย่างหนักแน่นด้วยประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วว่า ผลที่ได้ย่อมเป็นสิ่งที่คุ้มค่าอย่างแน่นอน

